

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ «ΑΝΤΙΓΟΝΗ»

Α΄ ΣΤΑΣΙΜΟ

(στ. 332 – 375)

Στο χορικό αυτό άσμα έχει εστιαστεί εδώ και αιώνες η παγκόσμια φιλολογική και λογοτεχνική κριτική. Φαίνεται πως όλοι θα ήθελαν να ήταν οι δημιουργοί του. Από τα πλέον συζητημένα χορικά των σωζόμενων έργων απ'τους τρεις μεγάλους τραγικούς. Έχει καθιερώσει το δημιουργό του ως έναν απ'τους μεγαλύτερους – αν όχι το μεγαλύτερο – ποιητές της ανθρωπότητας.

Τούτο φαίνεται απ'το γεγονός πως το άσμα αυτό έχει χαρακτηριστεί ως :

- «ύμνος στο μεγαλείο του ανθρώπου»
- «θριαμβευτικό άσμα του πολιτισμού»
- «προβληματισμός για την τραγική ουσία του ανθρώπου»

Η ΔΟΜΗ

1. στ. 332 – 334 : **Ο χαρακτηρισμός του ανθρώπου**

2. στ. 334 – 364 : **Η δυνατότητα του ανθρώπου**

α. 334 – 341 : η ολοκληρωτική επιβολή του στον άψυχο κόσμο

— η επικράτησή του στη θάλασσα

— η επικράτησή του στην ξηρά

β. 342 – 352 : η επιβολή του στον έμψυχο κόσμο

(το κυνήγι, η αλιεία και ο δαμασμός των ζώων)

γ. 353 – 364 : ο πολιτισμός

— γλώσσα – έννομη κοινωνία

— τα όρια της ανθρώπινης δυνατότητας

— επιστήμη

3. στ. 365 – 375 : **Η πρόοδος από αξιολογική άποψη
(ηθικός φωτισμός)**

α. 365 – 372 : η αξιολογική κατάταξη του πολίτη

— ο υψίπολις

— ο άπολις

β. 373 – 375 : η στάση του χορού

ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Ο χορός αρχίζει το άσμα υπό το κράτος της καταπλήξεως που την προκάλεσε η είδηση για την παράβαση της διαταγής του μονάρχη Κρέοντα. Ίσως αυθόρμητα λοιπόν εκφράστηκε με το χαρακτηρισμό του ανθρώπου στους δύο πρώτους στίχους. « **Δεινόν ο άνθρωπος**». Πολλά τα φοβερά αλλά τίποτε φοβρότερο απ' τον άνθρωπο.

Η λέξη **δεινόν** είναι το φοβερό, αλλά η σημασία της εκτείνεται στο **θαυμαστό** και **μεγαλοπρεπές**. Και δεν είναι τυχαία η επιλογή της λέξης στην αρχή του άσματος που **παρουσιάζει με τον πιο επιγραμματικό τρόπο τη συνείδηση που είχε αναπτυχθεί τότε για τις ανθρώπινες δυνατότητες.**

Με την επιλογή της λέξης υποδηλώνει τον τρόπο του ο χορός για τις ενδεχόμενες συνέπειες της είδησης, αλλά και εκφράζει τη βαθιά ηθική ικανοποίησή του και το θαυμασμό του για τον άνθρωπο που αποτόλμησε την ταφή. Μπροστά στον Κρέοντα ο τρόμος καθήλωνε το χορό, ενώ τώρα μόνος του στη σκηνή δίνει διέξοδο στο θαυμασμό του.

Και αρχίζει την εξύμνηση.

Προβάλλεται κι εξυμνείται η τόλμη, η εφευρετικότητα και η δύναμη του ανθρώπου. Γιατί χάρη σ' αυτές τις ιδιότητές του έφτασε απ' την πρωτόγονη κατάσταση στο φως του πολιτισμού.

Η αφόρμηση του χορού ήταν ακριβώς η τόλμη που έδειξε ο άνθρωπος που έθαψε τον Πολυνείκη, αντιστασόμενος έτσι στην εξουσία.

Η ψυχή του θεατή, μετά την αγωνία που δοκίμασε στο πρώτο επεισόδιο, έχει ανάγκη από ηρεμία Αυτή λοιπόν η ηρεμία δημιουργείται με τη σχετική αυτονομία από νοηματική άποψη του πρώτου στάσιμου που αποτελεί έναν ύμνο στο ανθρώπινο μεγαλείο, **έναν επινίκιο παιάνα των θριάμβων του ανθρώπου.**

Μετά το πρώτο δίστιχο, στο οποίο εστιάζεται η θέση του χορού για τη δεινότητα του ανθρώπου, όλα τα όσα ακολουθούν αναλύουν κι επεξηγούν αυτή τη θέση. Αποτελούν μια σειρά αποδεικτικών στοιχείων που καλύπτουν την παρουσία του ανθρώπου στη ζωή, την πάλη του μέσα στη φύση, την επικράτηση και κυριαρχία του, **αλλά και την υποταγή του στη νομοτέλεια που διέπει όλα τα έμβια όντα.**

Ο χορός απαριθμεί τα διάφορα τεχνικά επιτεύγματα του ανθρώπου, τη θαλασσοπορία, που παρά τις αντίξοες καιρικές συνθήκες πετυχαίνει το στόχο της, τη γεωργία, το κυνήγι των πουλιών, την αλιεία και το χερσαίο κυνήγι, την εξημέρωση των ζώων.

«Ακόμη και τη γλώσσα και τις γρήγορες σαν τον άνεμο σκέψεις, και το πνεύμα που ορίζει τις πόλεις διδάχτηκε».(στ.335). Μπορεί να προστατεύεται απ' τα πάντα αυτός ο πολύπειρος. Τίποτε δεν του προκαλεί αμηχανία. **Κι ενώ αντιμετωπίζει τις αρρώστιες ,μόνο το θάνατο δε μπορεί να αποφύγει.**

Και στο τέλος ο απολογισμός :

Προικισμένος με πνεύμα επινοητικό πέρα από κάθε προσδοκία, με πολλές ικανότητες, **πάει μια στο κακό μια στο καλό.** Σέβεται τους καθιερωμένους νόμους της χώρας και το καθιερωμένο δίκαιο των Θεών, είναι **«ύψιστα πολιτικός»**, δηλαδή σύμφωνος στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό με το νόημα της πόλης, **«υψίπολις»**. Αντιθέτως **«α-πολιτικός»**, ανίκανος για το δημόσιο βίο, εναντίον της πόλης, **«άπολις»**, είναι εκείνος που από καθαρή αποκοτιά αφήνει το κακό να κατοικεί μέσα του. Εδώ βρίσκεται ακριβώς **ο τραγικός χαρα-**

κτήρας της ανθρώπινης φύσης. Ενώ ο νους του έχει τη δύναμη να επινοεί τέχνες σε απροσδιόριστο βαθμό, εν τούτοις μια άλλη δύναμη μέσα του ενεργεί και τον παρασύρει σε έργα που τον αμαυρώνουν. **Η ανθρώπινη φύση λοιπόν είναι διφυής, ενεργεί πότε προς το καλό και πότε προς το κακό.**

Το μεγαλείο των ανθρώπινων ικανοτήτων είναι αμφίσημο. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για το καλύτερο καθώς και για το χειρότερο σε σχέση με την πόλη – κράτος. **Επινοεί τα απαραίτητα εργαλεία, αλλά δεν εξασφαλίζει τη λογική τους χρήση.**

«Και ενώ όπως προαναφέρθηκε το κεντρικό νόημα του χορικού συνοψίζεται στους δύο πρώτους στίχους, της δεινότητας αυτής του ανθρώπου ο ποιητής γνωρίζει ένα και μόνο απόλυτο όριο, **το θάνατο**. Ο Άδης έρχεται εδώ όχι μόνο σαν υπόμνηση της έσχατης αλήθειας, αλλά και για να υπογραμμίσει τη δεινότητα του όντος αυτού, που γνωρίζοντας τη θνητότητά του, δεν παύει εν τούτοις να χωρεί, να κρατεί και να διδάσκεται.

Το δεύτερο όριο, το εσωτερικό, αν μπορώ να πω, και εγγενές στον άνθρωπο, είναι η διφυΐα του, που τον κάνει να βαδίζει άλλοτε προς το **κακόν** κι άλλοτε προς το **εσθλόν**. Όριο, γιατί ο Σοφοκλής - **όπως κι ο Θουκυδίδης είκοσι ή τριάντα χρόνια αργότερα** -, ενώ περιγράφει μια τιτανική διαδικασία δημιουργίας και πρόσκτησης δύναμης και δυνάμεων του ανθρώπου, δεν βλέπει, δικαιοτάτα, καμία «ηθική πρόοδο» να επιτελείται μέσω αυτής της διαδικασίας. **Το κακόν και το εσθλόν πάντα συνοδεύουν και θα συνοδεύουν τον άνθρωπο, πάντα θα είναι οι δύο πόλοι που εναλλασσόμενοι κατευθύνουν τα βήματά του.** Ο αναγνώστης του 20ου αιώνα θα επικυρώσει χωρίς δυσκολία την αντίληψη του ποιητή με την εμπειρία εικοσιπέντε αιώνων μεγαλοουργημάτων και τερατωδών κακουργημάτων, τα χειρότερα απ'τα οποία έγιναν με την επίκληση του εσθλού και της εγκόσμιας ή εξωκοσμικής σωτηρίας του ανθρώπου». *Κορνήλιος Καστοριάδης, ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ*

Όταν έφυγε όμως ο Κρέοντας, ο χορός αρπάζει κυριολεκτικά την ευκαιρία να εκδηλώσει το θαυμασμό του με έναν ύμνο στον άνθρωπο και τα κατορθώματά του. Ο αυθόρμητος ύμνος στη δύναμη του ανθρώπου μπορεί να ερμηνευτεί **μόνον σαν έμμεση ηθική συμπαράσταση σ'αυτόν που τόλμησε να θάψει τον Πολυνείκη.**

Μερικοί πιστεύουν ότι η αιτία του άσματος αυτού πρέπει ν' **αποδοθεί** στον Πολυνείκη που με την προδοσία του διάλεξε το κακό και λίγο έλειψε ν' αφανίσει την πόλη του. Άλλοι επίσης νομίζουν ότι το πρώτο μέρος της ωδής έχει την έμπνευσή του στο **ε γ χ ε ί ρ η μ α** της Αντιγόνης, ενώ το δεύτερο μέρος στην ανόσια απόφαση του Κρέοντα. Μερικοί τέλος ισχυρίζονται ότι στους στίχους αυτούς **δ ε ν υ π ά ρ χ ε ι** κανένας έκδηλος υπαινιγμός ούτε για την Αντιγόνη ούτε για τον Κρέοντα, αλλά ότι ο χορός αφορμώμενος από την υποκείμενη δραματική κατάσταση βρίσκει την ευκαιρία να περάσει από το μερικό και συμπτωματικό στο καθολικό και διαχρονικό - συμπαρασύροντας ταυτόχρονα και τη σκέψη των θεατών σε μια **γενικότερη θεώρηση** των πραγμάτων και της ζωής.

Εξετάζοντας την ωδή αυτή από τεχνική άποψη, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

1. Αν και η αναφορά του χορού στα θαυμαστά επιτεύγματα του ανθρώπου δεν ακολουθεί καμιά χρονολογική σειρά, εντούτοις υπάρχει ένας εσωτερικός **λογικός ειρμός** που μας οδηγεί από τα απλά στα σύνθετα και από τα σπουδαία στα σπουδαιότερα: **κατά-**

κτηση της φύσης, υποταγή του ζωικού κόσμου, δημιουργία και ανάπτυξη πνευματικής και κοινωνικής ζωής.

2. Ο γενικός χαρακτήρας της ωδής επιτρέπει να κινηθεί η σκέψη των θεατών από την παράτολμη πράξη του δράστη της ταφής στο βέβηλο «κήρυγμα» του Κρέοντα που είχε ως συνέπεια το διασυρμό ενός νεκρού. Έτσι **δοκιμάζεται** από τον ποιητή η κρίση των θεατών και η ερμηνεία του έργου **πυροδοτεί** απ' την αρχή ένταση και προβληματισμό.

3. Ο χορός με το υψηλόπνευστο άσμα του καταφέρνει να συμπαρασύρει το θεατή στους αναβαθμούς του λυρικού στοχασμού του και να του παρουσιάσει από τη μια μεριά την κλίμακα που οδηγεί στο μεγαλείο και την τελειότητα κι από την άλλη μεριά εκείνη που οδηγεί στην άβυσσο και την καταστροφή.

4. Ο **δοξαστικός** χαρακτήρας και ο **διθυραμβικός** τόνος του χορικού για τα λαμπρά κατορθώματα του ανθρώπου τόσο στο υλικό όσο και στο πολιτικό - πνευματικό πεδίο, δημιουργεί στους θεατές ένα ευφρόσυνο συναίσθημα σιγουριάς, υπερηφάνειας και αυτοπεποίθησης - πράγμα που αποτελεί ένα είδος **ψυχολογικού αντίβαρου** στην κατάθλιψη και την ανησυχία που έχει προκαλέσει στο θυμικό τους η ζοφερή ατμόσφαιρα των προηγούμενων σκηνών,

Όπως σωστά έχει παρατηρηθεί, το κάθε επεισόδιο στην τραγωδία αφήνει συνήθως πίσω του μια βαριά απόπνοια' τότε ακριβώς έρχεται ο χορός και με το τραγούδι του «τη βαριά αυτή απόπνοια την παίρνει, τη διυλίζει, την επεξεργάζεται λυρικά, την αποπνευματώνει». Κάτι τέτοιο θα λέγαμε ότι κάνει κι εδώ ο χορός.

Όπως η **πάροδος** προετοίμασε την προβολή της φυσιογνωμίας του Κρέοντα, εδώ, το **πρώτο στάσιμο** προετοιμάζει την παρουσία της Αντιγόνης ως δύναμης άξιας να συγκρουστεί με τον Κρέοντα.

Με άλλα λόγια η πάροδος και το πρώτο στάσιμο εγκυμονούν και γεννούν (στα επεισόδια που ακολουθούν) τις δύο βασικές δυνάμεις που η σύγκρουσή τους θα μας δώσει την ουσία της τραγωδίας.

Ν. Κατσαύρας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Η ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΤΟΥ ΣΟΦΟΚΛΗ, *Αθανασίου Φραγκούλη*
2. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ, *Αυρηλίου Ευστρατιάδη*
3. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ, *Ιωάννη Μπάρμπα*
4. ΑΝΤΙΓΟΝΗ – ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ, *C. M. Bowra*
5. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΡΧ.ΕΛΛΗΝ.ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ, *Christian Meier*
6. ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ, *Κορνηλίου Καστοριάδη*